

چگونه توانستم دانش آموزانم را به یادگیری و پژوهش در درس مطالعات اجتماعی تشویق کنم؟

حوا خاکسار^۱، عزت الله ملک پور افشار^۲

^۱ دانشجوی دوره مهارت آموزی، آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان، پردیس خواجه نصیر کرمان (نویسنده مسئول)

^۲ عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان، پردیس پسرانه خواجه نصیر کرمان

چکیده

یکی از دغدغه‌های دیرین نهاد آموزش و پرورش تربیت اجتماعی افراد است. در نظام تعلیم و تربیت ما شش ساحت (۱- اعتقادی، اخلاقی، عبادی، ۲- زیستی و بدنی ۳- علمی و فناورانه ۴- اقتصادی و حرفه‌ای ۵- زیبایی شناختی و هنری ۶- اجتماعی و سیاسی) تعیین شده که هر کدام از این ساحت (جنبه)ها، برای تحقق اهداف خاصی عنوان شده است. آماده کردن افراد در زندگی اجتماعی آینده از اهداف ساحت اجتماعی و سیاسی است بنابراین مدرسه برای دانش‌آموزان فرصت و غنیمتی است تا بسیاری از مهارت‌هایی که در آینده قرار است از آنها استفاده کنند و در جریان زندگی اجتماعی خود آنها را بکار ببندند فرا می‌گیرند. از جمله دروسی که در برنامه درسی نظام تعلیم و تربیت ما گنجانده شده؛ درس مطالعات اجتماعی است که بر اساس مبانی نظری سند تحول بنیادین و اهدافی که برای ساحت اجتماعی و سیاسی در نظر گرفته شده است عمده تلاش و هدف این درس، آماده کردن دانش‌آموزان برای زندگی اجتماعی آینده از طریق انتقال نگرش‌ها و مهارت‌ها است. در این میان من به عنوان آموزگار مطالعات اجتماعی در مقطع ابتدایی وظیفه دارم تمام ابعاد برنامه درسی مطالعات اجتماعی را بشناسم و دانش‌آموزانم را به یادگیری آن تشویق کنم. متأسفانه در ابتدای سال تحصیلی متوجه شدم دانش‌آموزانم نسبت به یادگیری درس مطالعات اجتماعی بی‌انگیزه هستند. بمنظور رفع این مشکل، بررسی علل بی‌انگیزگی دانش‌آموزانم نسبت به یادگیری این درس در قالب آموزش پژوهی در دستور کار قرار گرفت. بنده با بررسی‌های میدانی، مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه، پاره‌ای از مشکلات را شناسایی کرده و به رفع آنها اقدام کردم.

واژه‌های کلیدی: تربیت، تربیت اجتماعی، یادگیری، پژوهش، مطالعات اجتماعی

۱- مقدمه

مطالعه و تحقیق پیرامون تاریخچه آموزش و پرورش ایران نشان از آن دارد که آموزش و پرورش در کشور ما قدمت فراوانی دارد. در ایران باستان مسئله تعلیم و تربیت وجود داشته و مورد توجه بوده است. بعد از ظهور اسلام در شبه جزیره عربستان و ورود و گسترش آن در ایران، به جهت توجه این دین الهی به علم و دانش و تلاش ایرانیان به فراگیری آن، تعلیم و تربیت در ایران از جایگاه ویژه‌ای برخوردار شد. «تعلیم و تربیت یکی از نیازهای اساسی و دغدغه دیرین تمام جوامع بشری بوده است. در اکثر جوامع، حتی دورافتاده‌ترین قبایل و گروه‌های اجتماعی کوچک، در سراسر این کره خاکی، برای تامین این نیاز ضروری زندگی اجتماعی حساسیت به خرج می‌دادند. چرا که این اشرف مخلوقات، تنها با آموزش است که می‌تواند مشکلات خود را مرتفع نماید و این ویژگی، وجه تمایز انسان با سایر موجودات است. ویژگی دیگری که نشان ارجحیت انسان بر سایر جانوران محسوب می‌شود این است که؛ می‌تواند از طریق آموزش، دانش و مهارت خود را به آیندگان انتقال دهد» [۱]

بررسی و واکاوی روند شکل‌گیری نهاد تعلیم و تربیت در کشور ما در طول دوره‌های مختلف تاریخی؛ خود، گواه متقنی بر قدمت این نهاد تعلیم و تربیت است که اساس و بنیان آن می‌تواند ریشه در مذهب، باورها و فرهنگ مردمان این سرزمین داشته باشد. در این میان آنچه مهم است شکل‌گیری نظام آموزش و پرورش نوین در ایران است که؛ «نظام نوین تعلیم و تربیت در ایران در واقع با افتتاح دارالفنون در سال ۱۲۶۸ق و تاسیس وزارت علوم در سال ۱۲۷۲ق شکل گرفت. در سال ۱۳۲۲ قانون تعلیمات اجباری به تصویب مجلس شورای ملی رسید و به موجب آن قرار شد، طی گذشت دو سال در تمام کشور آموزش ابتدایی به صورت اجباری و همگانی به اجرا درآید.» [۲] افزایش چشمگیر کارکردهای این نهاد در همه جوامع «آماده-ساز» افراد برای ایفای نقش شغلی، عمل کردن به عنوان حامل و ناقل میراث فرهنگی، آشناسازی افراد با نقشهای مختلف اجتماعی، آماده سازی افراد برای ایفای برخی نقشهای خاص مورد انتظار، فراهم کردن بنای ارزشیابی و فهم پایگاه‌های اجتماعی، ایجاد دگرگونی در جامعه از طریق توسعه پژوهشهای علمی، تقویت قدرت سازگاری افراد با ارزشهای جامعه و بهبود روابط اجتماعی» [۳]

هدف اصلی امر آموزش ایجاد یادگیری در دانش آموزان است و این امر با عمل تدریس اتفاق می‌افتد. عمل تدریس سلسله فعالیت های مرتب، منظم، هدف دار و از پیش طراحی شده است؛ فعالیتی که هدفش ایجاد شرائط مطلوب یادگیری است. فعالیتی که به صورت تعامل و رفتار متقابل بین معلم و فراگیر جریان دارد یعنی ویژگی ها و رفتار معلم در فعالیتها و اعمال شاگردان تاثیر می‌گذارد و بالعکس. از ویژگی‌ها و رفتارهای آنان متاثر می‌شود، این تاثیر ممکن است به صورت مستقل یا غیرمستقل به وقوع بپیوندد. به عبارتی دیگر، تدریس عبارت است از تعامل یا رفتار متقابل معلم و شاگرد، بر اساس طراحی منظم و هدفدار معلم برای ایجاد تغییر در رفتار شاگرد. [۴]

هدف از تدریس افزایش توانایی یادگیری است و تدریس خوب نتیجه اش خوب یادگرفتن است. دانش آموزانی خوب یاد می‌گیرند که راهبردهای خوب یادگرفتن و کسب آموزش و پرورش را در خود توسعه می‌دهند. الگوی تدریس به دانش آموزان کمک می‌کند که ذخایر این راهبردها در آنان توسعه یابد، این الگوها به رشد دانش‌آموزان به مثابه فردی با توانایی افزایش تفکر و رفتارعاقلانه و ساختن مهارت‌ها و تمهیدات اجتماعی یاری می‌رساند، متأسفانه در مدارس موجود چندان توجهی به این اصل نمی‌شود. نظام‌های آموزشی و معلمان بیش از آنکه عمل کنند حرف می‌زنند آنان با روش‌های خشک قالبی دیکته کردن کتابهای درسی و برنامه های فشرده خود، قدرت اندیشیدن را از شاگردان گرفته‌اند. مدارس به جای انتقال و انباشتن حقایق

علمی به ذهن شاگردان، بایستی به روش‌های فعال که باعث افزایش قدرت تفکر انتقادی و اندیشیدن در دانش آموزان می‌شود تاکید کنند. [۵]

با توجه به موارد فوق، لزوم تجدید نظر در روش‌های تدریس و توجه بیشتر به روش‌های فعال تدریس از سوی مدارس و مراکز آموزشی ضرورت پیدا می‌کند و از بین الگوهای نوین و پیشرفته تدریس که یادگیری معنی‌دار را در فراگیران شکل می‌دهد، تدریس مشارکتی یا مبتنی بر تفکر انتقادی است. این روش به عنوان استراژی مفیدی می‌تواند در یادگیری متون درسی کمک فزون‌تری به فراگیران بکند. نظریه‌های تدریس - یادگیری در جهت دادن به فعالیت‌های آموزشی تاثیر بسیاری دارند. بسیاری از معلمان از فضای غیرفعال و شرایط خشک و غیر واقعی کلاس‌های خویش ناراضی هستند، آنان به دنبال روشی هستند که بتواند در دانش آموزان انگیزه کافی برای کسب دانش و انجام فعالیت‌های آموزشی ایجاد کند. [۶] در واقع می‌توان اذعان داشت که مدرسه فرصت و غنیمتی است برای دانش‌آموزان تا با فراگیری بسیاری از مهارت‌هایی که در آینده قرار است از آنها استفاده کنند و در جریان زندگی اجتماعی خود آنها را بکار ببندند خودشان را از همین ابتدا آماده و مهیا کنند. به منظور تحقق این آمادگی و یادگیری ما معلمان وظیفه داریم تا این بستر و فرصت را برای دانش‌آموزان خود فراهم سازیم. قبلاً نظام آموزش و پرورش کشور ما با توجه به غایت‌های آموزشی و اهداف کلان نظام سیاسی- اجتماعی، شش ساحت تعلیم و تربیت را برای مدارس ما تهیه و اعلام نموده که ساحت اجتماعی و سیاسی یکی از ساحت‌های تعلیم و تربیت است که تربیت اجتماعی و آماده کردن افراد برای زندگی در اجتماع به نحو مطلوب و موثر از اهداف آن است. آنچه باعث توجه و کنکاش من شد بی- انگیزگی دانش‌آموزان نسبت به یادگیری و پژوهش در درس مطالعات اجتماعی بود که تلاش کردم آن را رفع کنم. امید است این تلاش بنده مثمرتر بوده و نتایج این پژوهش در بهبود و ارتقاء سطح علمی دانش‌آموزانم اثربخش باشد.

۲- اهداف تحقیق

اهداف این پژوهش همانند سایر پژوهش‌ها در دو بخش هدف کلی و هدف جزئی دنبال می‌شود.

۲-۱- هدف کلی

هدف آن چیزی است که در نهایت و پس از طی مراحل مختلف باید به آن نائل شویم. [۷] هدف کلی این پژوهش ترغیب دانش‌آموزان کلاس سوم مدرسه ابوعلی سینا چاه نارنج شهرستان منوجان در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ به یادگیری و پژوهش در درس مطالعات اجتماعی است.

۲-۲- هدف جزئی

- مشخص کردن روشهای توسعه مطالعه و پژوهش در دانش‌آموزان بود.

۳- پرسش‌های تحقیق

- چگونه توانستم دانش‌آموزانم را به یادگیری و پژوهش در درس مطالعات اجتماعی تشویق کنم؟

- چگونه توانستم دانش‌آموزانم را به درس مطالعات اجتماعی علاقه‌مند کنم؟

- چگونه توانستم موانع یادگیری در درس مطالعات اجتماعی را رفع کنم؟

۴- توصیف وضعیت موجود و بیان مسئله

اینجانب حوا خاکسار با مدرک تحصیلی کارشناسی آموزش ابتدایی حدود چهار سال است که بصورت نیروی حق‌التدریس در مدارس ابتدایی شهرستان منوجان، آموزگار هستم و در سال تحصیلی جاری آموزگار چندپایه در پایه‌های اول و سوم ابتدایی در

آموزشگاه ابوعلی سینا چاه نارنج تدریس می‌کنم؛ در این چهار سال سابقه تدریس در آموزشگاه‌ها و پایه‌های تحصیلی مختلف بی‌ رغبتی دانش‌آموزان پایه سوم دبستان ابوعلی سینا، مرا بیش از پیش نگران و به چاره‌اندیشی واداشت. ابتدا با مطرح کردن این موضوع در شورای آموزگاران آموزشگاه علت را جويا شدم. سپس با پرسش و جستجوی علت از دانش‌آموزان، اولیاء، یافته‌های علمی خود و مراجعه به کتب مختلف تصمیم گرفتم این وضعیت را تغییر دهم. آنچه مسلم است این آموزشگاه در سال ۱۳۷۵ تاسیس شده است و دانش‌آموزان روستای چاه نارنج را که قبلا باید مسافت سه کیلومتری را طی می‌کردند تا به دبستان شهید نواب صفوی دشت‌عباس می‌رسیدند و در آنجا تحصیل می‌کردند را تحت پوشش خود قرار داده و بسیاری از دانش‌آموزان، خانواده‌ها از تاسیس این مدرسه راضی و خرسند هستند و آن را از برکات انقلاب شکوهمند اسلامی ایران و توجه مسئولین به عمران و آبادی روستاها می‌دانند. در سال تحصیلی جاری این آموزشگاه تعداد ۴۰ نفر دانش‌آموز فعال دارد که از این آمار، تعداد ۱۱ نفر آنها در پایه سوم ابتدایی مشغول به تحصیل هستند. با گذشت یک ماه از سال تحصیلی و تلاش بنده برای آموزش آنها با استفاده از تجربیات خود و سایر همکارانم امید می‌رفت هر روز شاهد پیشرفت تحصیلی آنان باشم و امیدوار بودم در پایان سال موفقیت قابل چشمگیری داشته باشند. اما با مشاهده ضعف بنیه علمی آنان در بیشتر دروس، فرض می‌رفت تعطیلات شش ماهه پیش‌آمده ناشی از شیوع بحران کرونا در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۳۹۸ و فاصله گرفتن دانش‌آموزان از کلاس درس، باعث افت تحصیلی‌شان شده است. مزید بر آن ضعف بنیه علمی متوجه بی‌رغبتی آنان در یادگیری درس مطالعات اجتماعی شدم. این بی‌رغبتی آنان، من را واداشت تا در حرکتی اقدام پژوهانه و با محور قرار دادن آن فرض مطرح شده در خصوص علل اختلال یادگیری دانش‌آموزانم به بررسی بی‌رغبتی آنان در یادگیری درس مطالعات اجتماعی در سال جاری بپردازم. پس این پژوهش عملی و آموزش‌پژوهی در امتداد این پرسش آغازین که: چگونه توانستم دانش‌آموزانم را به یادگیری و پژوهش در درس مطالعات اجتماعی تشویق کنم؟ ادامه خواهد داشت.

۵- پیشینه پژوهش

یادگیری و پژوهشگری دانش‌آموزی در گذشته در کشور ما چندان مورد عنایت نبوده است. اما با توجه به روشن شدن نقش، نتایج، آثار و فواید آن در عصر حاضر و همانطور که قبلا نیز ذکر شد. بیداری بیش از ربع قرن و چالش‌های مختلف در کشور ما از چندین سال است که این مهم مورد توجه قرار گرفته است. در زمینه پژوهشگری دانش‌آموزی و خصوصا تحت عنوان بررسی راه‌های تقویت و گسترش روحیه پژوهشگری دانش‌آموزی تاکنون پژوهش‌های زیادی انجام نشده است اما در عین حال برخی افراد علاقه‌مند گام‌هایی در این راه برداشته‌اند. از جمله:

- مرادی (۱۳۷۹) در تحقیقی تحت عنوان "شیوه‌های تشویق و ترغیب معلمان و دانش‌آموزان به امور پژوهشی از دیدگاه معلمان و دانش‌آموزان شهر قم" که بر روی دانش‌آموزان شهرستان قم انجام داده، نتایج آن نشان داده است که قدردانی نمودن، ارائه لوح تقدیر، دادن پاداش‌های نفیس می‌تواند باعث تشویق دانش‌آموزان به انجام تحقیق و پژوهش شود. [۶]

- حسین‌زاده و همکارش (۱۳۹۵) در مقاله‌ای تحت عنوان "طراحی، تدوین و اعتباریابی الگوی تدریس علوم اجتماعی در آموزش و پرورش مقطع متوسطه" آورده است که نتایج تحلیل عاملی اکتشافی نشان داد که روش "تدریس تیمی" و "روش تدریس کاوشگری" و "روش تدریس مشارکتی" قابلیت تبیین قوی به عنوان روشهای تدریس علوم اجتماعی در الگوی پیشنهادی را دارند. بنابراین همانطور که سهم متغیرها در عاملها بعد از چرخش نشان می‌دهد روشهای تدریس تیمی، روش تدریس کاوشگری و روش تدریس مشارکتی به ترتیب روشهای تدریس علوم اجتماعی در الگوی پیشنهادی می‌باشند. [۸]

- «ادیب نیا و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی تحت عنوان "مقایسه روش تدریس حل مسأله با روش تدریس کاوشگری بر مهارت -های حل مسأله اجتماعی دانش‌آموزان دختر در درس علوم اجتماعی پایه پنجم ابتدایی" نشان داد که تفاوت معنادار بین توانایی حل مسأله اجتماعی در بعد جهت یابی مثبت و منفی مسأله و در بعد شیوه کاوشگری در دانش‌آموزانی که به دو روش مذکور آموزش می‌بینند، تأیید نمی‌شود. تفاوت معنادار بین توانایی حل مسأله اجتماعی در بعد حل منطقی مسأله و بعد شیوه اجتنابی در دانش‌آموزانی که با روش تدریس حل مسأله و کاوشگری آموزش می‌بینند به نفع روش حل مسأله تأیید می‌گردد».[۸]

۶-گردآوری اطلاعات(شواهد)

بدون شک برای رفع برخی مشکلات لازم است ابتدا باید عواملی که باعث رخداد آن مشکل شده است را شناسایی کنیم. من توانستم با روش‌های مختلف ۱.مشاهده ۲. مصاحبه ۳.آزمون از دانش‌آموزانم، والدین‌شان، مدیران و مشاوران منطقه، اساتید برجسته‌ای که در شهرستان وجود داشتند، کتب و نشریات مرتبط پاره‌ای از مشکلات دانش‌آموزانم را شناسایی کنم. این علل در سه سطح دانش‌آموز، خانواده و مدرسه قابل بررسی است. امیدوارم مورد توجه و عنایت مدیر مدرسه و مدیران دلسوز و زحمت‌کش حوزه ستادی و منطقه قرار گیرد. لازم به ذکر است که عناوین استخراجی توسط بنده، شناسایی علل بی‌ربطی دانش‌آموزان پایه سوم ابتدایی دبستان چاه‌نارنج در درس مطالعات اجتماعی بوده است؛ هرچند که این مشاهدات و نتایج، قابل تعمیم به سایر دانش‌آموزان و مدارس این منطقه می‌تواند باشد. از جهتی باید بپذیریم که یکی از ویژگی‌های یافته‌های علمی قابلیت تعمیم آنها به دیگران در مولفه‌های یکسان است.

۷-تجزیه و تحلیل و تفسیر داده‌ها

سطح اول دانش‌آموز:

ابتدا دانش‌آموزانم یکی از سطوح قابل بررسی بودند که باید درباره وضعیت آموزش و فرایند یاددهی و یادگیری‌شان در دو سال گذشته اطلاعات جامع و مدونی را فراهم می‌کردم با در نظر گرفتن شرایط روحی و روانی آنان بدون اینکه حساسیتی ایجاد شود با آنها مصاحبه کردم و در برخی موارد که لازم بود برخی سوالات را به صورت مکتوب پاسخ دهند پرسشنامه‌ای تنظیم کردم و در اختیارشان گذاشتم. آنچه مسلم است در این پژوهش آنها اظهار داشتند که کارهای مختلفی برای یادگیری و انجام تحقیق انجام داده‌اند اما این روش‌های یادگیری و تحقیقات خیلی به صورت ساده و ابتدایی انجام شده و مطالبی را برای یادگیری فقط صرف خواندن به صورت روزنامه‌وار انجام داده و برای فعالیت و کار تحقیقی از اولیاء کمک گرفته و در نهایت از کافی‌نت‌ها مطالبی را گرفته، روی برگه‌های A4 رونویسی کرده و به معلم خود تحویل داده‌اند و نمره‌ای را نیز دریافت کرده‌اند بدون اینکه بدانند چه کاری را انجام داده‌اند. از صحبت‌های دانش‌آموزانم چنین برمی‌آید صرفاً کار تحقیقی‌شان بیشتر برای نمره گرفتن بوده تا یادگیری و این تحقیقات بیشتر به صورت گروهی انجام می‌شده تا به صورت انفرادی و با تکیه بر توانایی و خلاقیت خود فرد.

سطح دوم خانواده:

با شناختی که خودم از خانواده‌ها داشتم و اطلاعاتی را که از سطح تحصیلات، علایق و توانمندیهای آنها از مدیر و معاون مدرسه بدست آوردم؛ پی بردم که اولیاء دانش‌آموزانم از سطح سواد بالایی برخوردار نیستند و بیشتر آنها سطح سوادشان در خواندن و نوشتن است و تعداد افرادی که سطح سوادشان بالاتر از دیپلم است کمتر از انگشتان دست است. شغل اصلی آنها کشاورزی است و در کنار کشاورزی و باغداری تعداد اندکی دام در خانه نگهداری می‌کنند. همه والدین انتظار دارند فرزندانشان

در اوقات فراغت کشاورزی کرده و از دام و احشام نگهداری کند چندان علاقه‌ای به پیشرفت تحصیلی فرزندشان نشان نمی‌دهند شاید این بی‌علاقگی آنها را بتوان در بیکاری جوانان فارغ التحصیل دانشگاهی جستجو کرد که در این روستا و روستاهای همجوار وجود دارد بنابراین سطح سواد اولیاء، علایق و توانمندی آنها در تامین معیشت خود از طریق کار در مزرعه خود می‌تواند دلیلی باشد بر بی‌توجهی آنان نسبت به درس و یادگیری دانش‌آموزانم.

سطح سوم مدرسه:

اگر تصور کنیم که امروزه یک کانکس، چادر، کپر یا حتی در سطحی بالاتر یک ساختمان با زیربنای ۱۰۰۰ مترمربع می‌تواند عنوان مکان و فضای آموزشی را بخود بگیرد و دانش‌آموزانی در آن به تحصیل بپردازند و ما انتظار موفقیت آنها را داشته باشیم سخت در اشتباه هستیم و به بیراهه می‌رویم. همچنان که در ادامه خواهیم گفت امروزه متولیان امر تعلیم و تربیت به این نتیجه رسیده‌اند هر فضای آموزشی که ساخته می‌شود باید مطابق استانداردهای روز بوده و از کلیه امکانات و تجهیزات آموزشی و رفاهی برخوردار باشد. بنابراین باید بپذیریم که هر مکان و فضای فیزیکی را که ما بعنوان مدرسه و کانون تعلیم و تربیت انتخاب می‌کنیم در مرحله اول باید شرایط و امکانات آن فراهم باشد و از این جهت عوامل اجرایی آن و خانواده‌ها هیچ دغدغه‌ای نداشته باشند. چنانکه گفتیم این مدرسه در سال ۱۳۷۵ تاسیس شده فقط یک ساختمان خام و فاقد هرگونه وسایل آموزشی، سرمایشی، گرمایشی و ورزشی است که دانش‌آموزان چندان علاقه‌ای به حضور و تحصیل در آن ندارند و در مصاحبه‌های خود از امکانات و برخورداری مدارس همجوار و مدارس سطح شهر حرف می‌زدند که انصافاً قابل تامل و بررسی بود.

۸- انتخاب راه جدید موقتی

لازم است بعد از شناسایی علل و عوامل بی‌رغبتی دانش‌آموزان نسبت به یادگیری و پژوهش در درس مطالعات اجتماعی راه حل موقتی پیش گرفته شود. بدین منظور راه حل مطلوب هر مشکل به شرح ذیل قابل ارائه بوده است:

• راهکار مناسب برای رسیدن به وضعیت مطلوب عامل اول

۱- تقویت دقت و مهارت در دانش‌آموزان

۲- تقویت عادت به تفکر.

۳- روش تدریس به صورت پژوهش محور باشد.

۴- بررسی تحقیقات دانش‌آموزان.

۵- برپایی نمایشگاه از پروژه‌های دانش‌آموزان.

۶- انجام فعالیتهای تحقیقی دانش آموز هم به صورت گروهی و هم بصورت انفرادی .

• راهکار مناسب برای رسیدن به وضعیت مطلوب عامل دوم

۱- آموزش خانواده در سطوح و عناوین مختلف توسط مشاورین خانواده

۲- بیان نمونه‌های مختلف موفقیت اقشار کم‌درآمد

۳- حمایت و معرفی دانش‌آموزان اقشار آسیب‌پذیر به خیرین و نهادهای حمایتی

۴- شناسایی دانش‌آموزان بی‌سرپرست، بدسرپرست به مشاورین و نهادهای حمایتی

۵- ارتباط مدرسه با نهادهای فرهنگی منطقه جهت شناسایی برخی آسیب‌ها که خاص منطقه هستند.

• راهکار مناسب برای رسیدن به وضعیت مطلوب عامل سوم

- براساس ماده ۶ آیین‌نامه اجرایی مدارس مدیرمدرسه می‌تواند شرایط لازم را برای اجرای مناسب برنامه‌های مدرسه فراهم کند.

۹- اجرای طرح جدید و نظارت بر آن

در این مرحله لازم بود خودم بیش از دیگران فعالیت و برنامه‌ریزی داشته باشم تا بتوانم از ظرفیت‌های بالقوه موجود در آموزشگاه استفاده کنم. با توجه به این که در مدارس ابتدایی درسی به عنوان روش یادگیری و تحقیق و پژوهش در برنامه هفتگی دانش‌آموزان وجود ندارد و دانش‌آموزان سوم ابتدایی چندان با مفهوم تحقیق و پژوهش آشنایی ندارند بمنظور آشنایی آنان و حرکت آغازین، من به عنوان معلم پایه سوم تصمیم گرفتم در ساعات کلاسی و فوق برنامه ابتدا برای تقویت مهارت تفکر از دانش‌آموزانم بخواهم که تحقیقی را به دلخواه انجام دهند. این تصمیم من در حقیقت نوعی اقدام پژوهی برای خود دانش‌آموز محسوب می‌شد و او را به تفکر وادار می‌داشت. ابتدا چند موضوع تحقیق را از منابع مختلف و قابل دسترس برای دانش‌آموزانم انتخاب کردم آنها را بر روی تخته سیاه نوشتم و از دانش‌آموزان خواستم اعلام کنند در مورد کدام یک از موضوعات می‌توانند تحقیق و پژوهش کنند. بعد از انتخاب موضوع توسط دانش‌آموزان، آنها را با توجه به توانایی و علایق‌شان گروه‌بندی کردم. سپس به منظور آموزش و هدایت آنان کلاس را به شیوه کارگاهی اداره کردم.

گروه‌ها کنار هم می‌نشستند، با هم تبادل نظر می‌کردند و نتیجه بحث و گفتگو بوسیله خود دانش‌آموزان در کلاس ارائه می‌شد. در هر جلسه قسمتی از تحقیق انجام می‌شد و در ارائه مطالب تمام اعضای گروه شرکت داشتند دانش‌آموزان می‌توانستند اطلاعات خود را از کتب کتابخانه مدرسه یا هر کتاب دیگری که در منزل داشتند تهیه کنند؛ اما باید در انتخاب منبع و نحوه ارجاع و یادداشت‌برداری کمک‌شان می‌کردم با این روش و شیوه دانش‌آموزان با مفاهیمی همچون مشارکت و تلاش انس می‌گرفتند و روزبه‌روز بر میزان علاقه و انگیزه‌شان افزوده می‌شد. دیگر بار تدریس برای‌شان کسل‌کننده و ملال‌آور نبود، کم‌رویی و خجالت دانش‌آموزان کم شده بود، توانایی سخن گفتن و مهارت‌های کلامی آنان برای برقراری ارتباط افزایش می‌یافت. در جلسات مختلف خودم هم نظر می‌دادم و در تکمیل نظرات و پیشنهادات دانش‌آموزان مشارکت داشتم این همراهی من باعث می‌شد تا آنها نیز در کار گروهی فعال و مشارکت داشته باشند در عین حال به منظور تشویق آنها بعد از تکمیل و جمع‌بندی به تمام گروه نمره داده می‌شد. اعضای به ادامه کار گروه تشویق می‌شدند اگر کار عیب و نقصی داشت تا هفته بعدی گروه فرصت داشت تا از منابع مختلفی که من و بقیه همکاران به آنها معرفی کرده بودیم از جمله کتابخانه مدرسه و نشریات مختلف - سایت های اینترنتی و... استفاده کنند و کارشان را کامل تحویل دهند.

به دنبال کامل شدن تحقیقات بچه‌ها که تقریباً چهار ماه طول کشید از کارهای تحقیقی دانش‌آموزانم نمایشگاهی بر پا نمودم و از بقیه همکاران و مدیر مدرسه نیز خواستم از بین کارهای تحقیقی روش یادگیری بهترین و کامل‌ترین اثر را انتخاب کنند و بعد از انجام این مرحله و مشخص شدن بهترین اثر تحقیقی در مراسمی که همه دانش‌آموزان مدرسه حضور داشتند از دانش‌آموزان برتر تقدیر و تشکر به عمل آمد و هدایایی به آنها تقدیم گردید.

۱۰- گردآوری اطلاعات (شواهد ۲)

به منظور ثبت تغییرات حاصله در رفتار دانش‌آموزان در این مرحله بنده و عوامل اجرایی مدرسه اعم از مدیر، معاون آموزشی و معاون پرورشی به جد تلاش نمودیم بعد از اجرای طرح بر نحوه عملکرد دانش‌آموزان نظارت کافی داشته باشیم. آنچه مسلم است در این مرحله با روش‌های مشاهده، پرسشنامه و مصاحبه با والدین و دانش‌آموزان و همچنین با مقایسه تحقیقات فعلی دانش‌آموزان با تحقیقات قبلی آنان توانستم اطلاعات جامع و قابل قبولی بدست آورم. در این میان برای بنده، مدیر و عوامل اجرایی آموزشگاه محرز بود که دانش‌آموزان با رغبت و تمایل بیشتری به فراگیری درس ادامه می‌دهند و تحقیقات خود را انجام می‌دهند، در کسب مهارت بیشتر تلاش می‌کنند.

والدین آنها نیز از این پیشرفت، خوشنود و خرسند بودند مکرر اعلام می‌کردند که بچه‌ها دیگر بدنبال تحقیقات آماده از کافی‌نت یا دست‌نوشته‌های والدین نیستند و زمان بیشتری را صرف کارهای تحقیقاتی می‌کنند. همچنین مطالب را خیلی راحت یاد می‌گیرند و به ذهن می‌سپارند.

۱۱- ارزشیابی تأثیر اقدام جدید و تعیین اعتبار آن

بدون شک اقدامات جدید دانش‌آموزان را به جنب‌وجوش انداخته بود شاهد پیشرفت و تحول در دانش‌آموزانم بودم. اعتماد به نفس، علاقه و دقت شان به کارهای پژوهشی و یادگیری درس مطالعات اجتماعی بالا رفته بود بطوری که علاوه بر اینکه تحقیقات خود را به طور گروهی در کلاس انجام می‌دادند چنین برمی‌آمد در خانه نیز از والدین خود کمک می‌گرفتند و مدت زمان مطالعه‌شان افزایش یافته بود.

۱۲- گزارش نهایی

مشاهده نتایج حاصل از این پژوهش و پژوهش‌های مشابه نشان می‌دهد آموزش پژوهی و «درس پژوهی باعث تقویت شخصیت حرفه‌ای معلمان، افزایش اعتماد به نفس، تعمق بیشتر بر یادگیری دانش‌آموزان، افزایش کیفیت تدریس در کلاس و بهبود نتایج یادگیری می‌شود» [۹] در این تحقیق و اقدام پژوهی دریافتیم که جهت شناسایی راه‌های تقویت، افزایش و توسعه کیفی و کمی یادگیری، پژوهش و پژوهشگری دانش‌آموزی، عوامل و شیوه‌های متعدد و گوناگونی از جمله: بحث جایگاه پژوهش، روش‌های تدریس فعال و پژوهش‌گرا، مدیریت منابع مادی و انسانی پژوهشی، وضعیت فرهنگی و اقتصادی خانواده‌ها، وجود داشته و دخیل هستند که؛ همه آنها کمک می‌کنند تا پژوهش مدرسه‌ای و دانش‌آموزی در کشور ما و در مناطق محروم از جایگاه ویژه‌ای برخوردار باشد. بنابراین نتایج حاصل از این آموزش پژوهی را می‌توانیم چنین بیان کنیم:

- در این پژوهش چون کارهای تحقیقی به صورت گروهی انجام می‌شد و همه اعضای گروه در آن فعالیت داشتند ضمن این‌که کلاس برای‌شان کسل‌کننده نبود بلکه جذابیت بیشتری هم داشت این شیوه، موجب گسترش فرهنگ کارگروهی و روحیه مشارکت می‌شد و معلم هم فقط نقش هدایت‌کننده را داشت.

- دادن کارت امتیاز، تشویق پژوهشگران برتر، برپایی نمایشگاه از آثار دانش‌آموزان زمینه ایجاد انگیزه و ترغیب دانش‌آموزان را به فعالیتهای پژوهشی و یادگیری درس مطالعات اجتماعی فراهم ساخت.

- روش کار به صورت گروهی باعث اعتماد به نفس دانش‌آموزان و افزایش مهارت‌های کلامی و توانایی سخن گفتن در دانش‌آموزان می‌شد.

- این شیوه باعث فعال شدن بیشتر دانش‌آموزان و افزایش میزان علاقمندی آنها به انجام کارهای مطالعاتی و تحقیقاتی را در بقیه دروس فراهم ساخت.

۱۳- پیشنهادات

با توجه به یافته‌های این پژوهش، به منظور ترویج و گسترش این شیوه پژوهش در میان همکاران گرامی و پژوهشگران علاقه‌مند موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

۱۳-۱- پیشنهادات کاربردی

لازم است تمهیداتی در خصوص فرهنگ‌سازی، ایجاد فضا و بستری مناسب برای نقد، تحلیل و به چالش کشیدن پژوهش‌های انجام شده، توسط اساتید برجسته و مجامع علمی و آکادمیک اندیشیده شود و در این باب به صورت تخصصی همایش‌ها و

سمینارهایی برگزار گردد ثانيا دستاوردهای جمع‌آوری شده، توسط گروه‌های تخصصی داوری شود و نتایج آنها با تاکید بر در دسترس بودن برای همگان، اعلام گردد.

۱۳-۲- پیشنهادات پژوهشی

-بررسی علل کم‌رویی و بی‌رغبتی دانش‌آموزان مناطق محروم و کم‌برخوردار به شرکت در کارهای گروهی

منابع و ماخذ

۱. بیرقی فرد، علی؛ کارگر، فاطمه؛ سالاری، صدیقه و کارگر، مجتبی. (۱۳۹۹). شبکه آموزشی دانش‌آموزی (شاد). فصلنامه علمی مطالعات کاربردی در علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی، سال سوم، شماره ۳ (پیاپی ۱۲)، ص ۵۳-۶۷
۲. پروانه، فرهاد. (۱۳۹۸). روند تاریخی شکل‌گیری نظام آموزشی نوین. رشد آموزش تاریخ، دوره بیست و یکم، شماره ۲
۳. کوئن، بروس. (۱۳۶۹). مبانی جامعه‌شناسی. ترجمه و اقتباس غلامعباس توسلی و رضا فاضل، تهران: سمت
۴. شعبانی، حسن. (۱۳۸۵). مهارت‌های آموزشی و پرورشی: روشها و فنون تدریس. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی
۵. بهرنگی، محمدرضا؛ آقایی، طیب. (۱۳۸۳). تحول ناشی از تدریس مشارکتی از نوع جیگ ساو در وضعیت سنتی تدریس دانش-آموزان پایه پنجم. فصلنامه نوآوری آموزشی، سال سوم، شماره ۱۰
۶. مرادی، مجید. (۱۳۷۹). بررسی شیوه‌های تشویق و ترغیب معلمان و دانش‌آموزان به امور پژوهشی از دیدگاه معلمان و دانش-آموزان شهر قم. شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان قم
۷. شعبانی، حسن. (۱۳۷۱). مهارت‌های آموزشی و پرورشی: روشها و فنون تدریس. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی
۸. حسین‌زاده، امیدعلی؛ مشهدی جعفرلو، زهرا. (۱۳۹۵). طراحی، تدوین و اعتباریابی الگوی تدریس علوم اجتماعی در آموزش و پرورش مقطع متوسطه. سومین کنفرانس بین‌المللی رویکردهای نوین در علوم انسانی، تهران
۹. حاجی احمدی، ام البنین؛ مرجان، کیان؛ علی‌عسکری، مجید؛ هاشمی، سهیلا و ساکی، رضا. (۱۳۹۹). شناسایی موانع درس-پژوهی در دوره ابتدایی از منظر کارگزاران آموزشی. پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، سال هفدهم، دوره دوم، شماره ۳۹ (پیاپی ۶۶)، ص ۹۵-۱۱۵